

DE BASNÆS BØNDER
 OG DERES SOCIALE OG ØKONOMISKE
 FORHOLD I TIDEN FØR
 DE STORE LANDBOREFORMER¹⁾

Af

Inger Tryde.

Den danske Bondestand i Stavnsbaandets Aarhundrede er et Emne, som gennem Tiderne er blevet behandlet ud fra patriotiske, moral-filosofiske, agrarhistoriske og nationaløkonomiske Synspunkter. Den første Gang, det 18. Aarhundredes Landboforhold blev taget op til effektiv Undersøgelse, var i selve Samtiden — særlig i 1760—80erne — da Skavankerne ved det hele System var blevet fremtrædende, og da man i Overensstemmelse med Oplysningstidens Aand, og efter en kgl. Opfordring af 1755 til Indsendelse af almennyttige, økonomiske og fysiske Afhandlinger, frit begyndte at drøfte Mulighederne for en Forbedring af Bondens Kaar.

Der var ogsaa Forhold nok, som kunde kræve Ændringer. — Det Værn, som Bonden fra Middelalderens Begyndelse havde søgt hos den nærmeste Herremand, havde medført en stadig stærkere Af-

¹⁾ Nærværende Afhandling er udarbejdet paa Grundlag af en Øvelse, holdt af Professor Dr. phil. Albert Olsen over Forudsætningerne for Stavnsbaandsløsningen, Kbhvn, 1937-38,

hængighed, ikke blot retsligt, men i enhver Henseende, og da særlig økonomisk; den frie Bondejord var i Tidens Løb blevet opkøbt af Herremændene, saaledes at nu kun et Faatal af Bønderne var Selvejere — Flertallet var blevet Fæstere uden Arveret til Jorden. Gaardene, som laa samlet i Landsbyer, var indbyrdes afhængige ved Fællesskabet, der, oprindeligt til Gavn, nu var blevet til en Forhindring for ethvert personligt Initiativ.

Herremanden, som Ejer af Landsbyens Jord, bortgav Gaardene i Fæste 3: overdrog en Mand Brugsret til Jord og Bygninger paa hans og hans Hustrus Livstid, dog kun paa den Betingelse, at han til rette Tider svarede visse Afgifter, som han ved Fæstets Indgaaelse maatte forpligte sig til; disse havde to Former; Landgilde og Hoveri. Landgilden var en aarlig Afgift, fastlagt og indført i Jordebøger, der stammede fra Matriklen af 1688; Landgilden blev oftest ydet i Naturalier, for største Delen i Korn: Rug, Byg og Havre, desuden i de saakaldte Smaa-Redsler, der gerne var: 1 Lam, 1 Gaas, 1 Par Høns, 20 Æg og nogle Steder Smør, ca. $\frac{1}{2}$ Otting; men hel eller delvis Afløsning af Naturalierne i Penge kunde ogsaa finde Sted. — Hoveriet var Arbejdsydelser og havde mangfoldige Former; alvorligst var den Del af det, som bestod i, at Bonden skulde stille Arbejdskraft til Dyrkning af Hovedgaardens Marker, hvorved hans egen Jord ofte maatte forsømmes; en anden Form for Hoveri var „Rejser“, det vil sige Befordring og Transport f. Eks. af Korn til København og andre Eksportsteder; Bonden skulde desuden være rede til at foretage Vejarbejder, Tørvegravning, Reparationer paa Hovedgaarden og andet forefaldende. Da

alle disse Hoverpligter ikke var fastsatte, men kunde paalægges efter Herremandens øjeblikkelige Behov og Forgodtbefindende, og ofte krævede mange ugentlige Arbejdsdage af Bonden selv eller berøvede ham hans Karl og Pige, tyngede de ganske uberegneligt og blev derfor yderligere forhadte.

I det 18. Aarhundredes første Halvdel var Kaarene rundt om paa Landet saaledes utilfredsstillende og haarde; dertil kom, at Kornpriserne var lave; mange af de unge søgte til Byerne eller ud af Landet¹⁾, Godsejerne fik svært ved at skaffe sig Arbejdskraft, der manglede Fæstere til Gaardene, og megen Jord kom til at ligge øde hen; Klager fra Proprietærene i nok saa høj Grad som militære Hensyn var Anledning til Stavnbaandets Paalæggelse ved Forordningen af 4. Februar 1733. — Bondekarlen blev her ved gennem hele sin Ungdom fra det 14. til det 36. Aar bundet til det Gods, hvorpaa han var født; og da Bestemmelserne senere skærpedes, blev det fra hans 4. til hans 40. Aar — og ikke nok hermed, men naar han i 40-Aars Alderen var udgaaet af Rullen, blev han tvunget til at tage Gaardfæste paa det Gods, hvortil han hørte, hvis ikke han vilde risikere yderligere 6 Aars Militærtjeneste.

Var saaledes Landbostandens Forhold over hele Danmark alt andet end ideelle, saa var det særlig slemt paa Sjælland; her var Jorden nemlig endnu mindre end i Jylland og paa Fyen i Selveje, og den sjællandske Bonde var stadig præget af Eftervirkningerne af det 1701 ophævede Vornedskab.

Mange Sider af danske Bondeforhold i det 18.

1) til Norge, til Holsten og Holland og derfra ofte videre.

Aarhundrede er blevet belyste — Jubilæumsaarene 1888 og 1938 har fremkaldt adskillige videnskabelige Arbejder, interessante ogsaa derved, at den Udvikling, som er sket siden Reformernes Dage, har skabt andre Perspektiver og nye Synspunkter for Vurdering.

Er det saaledes muligt gennem trykte Fremstillinger at faa fyldigt Kendskab til den danske Bondestand som Helhed, saa stiller Sagen sig lidt anderledes, naar Talen bliver om de enkelte Egenes Historie og om Menneskene, der udgjorde den danske Bondestand, som levede i det 18. Aarhundrede og med forældede Redskaber og under Ufriheds Kaar dyrkede deres Jord.

Vil man vide Besked om disse Mennesker, kan man søge deres Spor i Kirkebøger og Protokoller, hvor mange af de ydre Rammer for deres Liv staar noteret. Protokollerne findes i Godsarkiverne, hvoraf mange nu er samlet paa de 4 Landsarkiver; de omfatter Bøger og Dokumenter, som angaar Godserne og deres Drift: Regnskabsbøger, Korrespondancer, Jordebøger, samt Fæste- og Skifteprotokoller over Godsets Bønder.

Sorø Amt er rigt paa Godser; Arkivalier fra 30 Godser og 10 egentlige Godsarkiver herfra findes nu paa Landsarkivet i København — deriblandt Basnæs Arkivet. Det er ved at gaa til Fæste- og Skifteprotokollerne i Basnæs Arkivet, at man kan træffe dem, der var Fæstere under Godset og se, under hvilke Forhold de levede.

Disse Protokoller gaar tilbage til 1719, da det ved en kgl. Forordning af 23/1 bestemtes, at „ved hver Hovedgaard skal og indrettes og holdes en Fæstebog eller Protocol, hvori skal indføres alle paa God-

set udgivne Fæstebreve med deres Reverser — —“ (Genparter). — „Paa samme Maade skal og med Skifte-Protocollens Indrettelse paa alle Proprietariers Gods forholdes, som om Fæste Protocollerne meldet er — —“; naar ogsaa Skifteprotokollerne findes i Godsarkiverne, er det, fordi Herremanden var Skifteforvalter i Boet efter sine Fæstere; i denne Bog indførtes, ofte kun faa Timer efter, at den døde havde lukket sine Øjne, den Vurdering, som blev holdt over det efterladte Bo med en Opgørelse over Formue og Gæld og med en Bekendtgørelse af, hvordan de eventuelle Arvepenge skulde fordeles. I Fæste- og Skifteprotokollerne har man derfor et vigtigt Materiale til Forstaaelsen af de forskellige Godsers sociale og økonomiske Historie; ved at foretage Udskrifter og lave Opstillinger kan man faa et Billede af de enkelte Landsbyers, Gaardes og Personers Forhold.

Naar i det følgende Husmændene, Daglejerne og Arbejdsfolkene ikke omtales, skyldes det, at Protokollerne ikke indeholder saa regelmæssige Meddelelser om dem, at man kan bygge en paalidelig Fremstilling derpaa.

Som Eksempel skal gengives et Fæstebrev paa en Gaard i Lundbye, udstedt 13. Juli 1743 til Lars Pedersen, Landsoldat¹⁾).

„Paa Hans Højgrevelige Excellence, Den Høj- og Velbaarne Herre, Herr Greve og General Major von Holsteins Vegne bliver hermed stød og fæst til Lars Pedersen, Land Soldat for Basnæs Gods, og til første Session af Roullen udgaar, den Gaard i Lund-

1) I det aftrykte Brev og Skifte er Tegnsætning og Stavemaade ændret efter moderne Sprogbrug, undtagen i Listen over Boets Aktiver og Passiver.

bye, som Hans Sørensen sidst beboede og fradøde, skyldende Hartkorn Nye Matricul 4 Tønder, hvilken Gaard bemeldte Lars Pedersen er forundt sin Livstid at maa nyde, bruge og beholde al den Stund, han deraf aarlig og udi rette Tider udreder og betaler de kongelige Skatter og Paabuder, som ere eller paabydendes vorder, aarligen yder det sædvanlige Landgilde efter Jordebogen, som er Rug 4 Skæpper, Byg 3 Tønder, Havre 1 Tønde, 1 Lam, 1 Gaas, 1 Par Høns, 1 Snes Æg, altsammen uden nogen Restantz, holder Gaarden i god Hævd og Stand og intet af dets Tilliggende lader forkomme, men altid røgter og gøder Jorden forsvarligen gør sit Hoveri og Rejser til halvt imod sine Naboer upaaklagelig i alle Maader; Enken ægter han paa Stedet og annammer Gaarden med Besætning og alt vedhørende, som i god Stand forefindes, og hvortil han efter Loven bliver ansvarlig; hvorimod han i sin Tid svarer og betaler til salig Hans Sørensens trende umyndige Børn, hvis (hvad) dennem efter holdende Skifte er tilfalden og besørger deres Opdræt og Skolegang efter Skiftets Formeldning forsvarligen. Til Indfæstning¹⁾ haver Lars Pedersen betalt 30 Rdl. Iøvrigt haver han sig efter Kongl. Majestæts Lov og Forordninger at rette og forholde, er sit Høje Herskab og deres Betjenter hørig og lydlig under dette Fæstebrevs Fortabelse, Basnæs, d. 13. Juli Anno 1743.“

Som man ser griber Gaardfæstet i dette Tilfælde ogsaa ind i Lars Pedersens personlige Forhold, idet han med Gaarden overtager Formandens Enke og Forsorgen for hans 3 umyndige Børn; dette Forhold, at Enken paa Gaarden gifter sig med en ung Karl, der kan overtage Driften for hende, og selv derved

1) Indfæstning var en Sum, som den nye Fæster erlagde til Godsejeren ved Fæstets Indgaaelse, i Størrelse gerne afhængig af Gaardens Godhed og ofte paa Grund af dennes daarlige Tilstand slet ikke opkrævet, da det, som nævnt, tit var vanskeligt i det hele taget at skaffe en Fæster til Gaarden. En Indfæstning paa 30 Rdl. er efter Basnæs Forhold en ret høj Sum for en Gaard, der er saa lille, at den maa betragtes som en „Halvgaard“, og tyder derfor paa god Stand.

faar Gaard i Fæste, var en meget almindelig Fremgangsmaade, saa almindelig, at man ofte i Skifteforretningen efter den afdøde Bonde blandt de tilstedeværende træffer Enkens Fæstemand; for den sociale Forsorg har det været en baade praktisk og besparende Foranstaltning, og hvis Aldersforskellen mellem Mand og Kone har været nogenlunde normal, er mange saaledes stiftede Ægteskaber maaske ogsaa blevet harmoniske; værre har det naturligvis været, naar en ung Karl har maattet ægte en gammel Enke for derved at opnaa en god Gaard i Fæste.

Om Beskaffenheden af den Gaard, som Lars Pedersen gik ind til, faar man Besked, naar man i Skifteprotokollen finder frem den Skifteforretning, som har fundet Sted ved Formanden Hans Sørensens Død.

„Anno 1742, d. 13. Febr. er, efter foregaaende Tillysning af Flacheberg Herredstings Ret, foretaget Skifte og Delings Afhandling efter afgangne Hans Sørensen, Basnese Gaardmand i Lundbye imellem hans efterladte Enke, Sidse Hansdatter med Lavværgen hendes Fader Hans Dinesen i Lundbye paa den ene, og deres med hverandre avlede Børn, som ere tvende Pigebørn, nemlig Johanne Hansdatter, 5 Aar gammel, med Formynder unge Morten Hansen

Lundbye, og den yngste Datter, nemlig Maren Hansdatter, 3 Aar gammel, med Formynder Hans Jespersen ibidem, (sammesteds) paa den anden Side; til Skiftet at forrette mødte jeg underskrevne med til mig tagne tvende Mænd, Jesper Hansen og Hans Iversen i Lundbye, som Boen forhen har registreret og vurderet og er som følger:

I Stuen	1) Rdl. M. Sk.	Rdl. M. Sk.
1 fyr bord med		1 gl. gaase benck... 1 4
skuffe under..... 1		1 liden fyr benck... 8
1 lidet vraa skab		2 stoele..... 12
med laas og nøgel 4		1 fyr sængestæd.... 1 4

1) 1 Rigsdaler = 6 Mark à 16 Skilling.

1 Rdl. vil i Købekraft svare til ca. 8 Kr. i 1938.

	Rdl.	M.	Sk.		Rdl.	M.	Sk.
1 sort stribet Vadmels underdyne	1			2 træ Kander	1		4
1 dito	1			1 lampe og tran- krucke			6
1 dito	1	4		2 sie bætter			12
1 blaastribet ulmer- dugs overdyne	1	4		1 Sye skrin			12
1 blaa digtens hoved Pude		3		I Kammeret			
1 brun stribet dito . .		2		1 gl. Fyr Kiste	1		8
1 graa Vadmels dito .	1	12		1 dejen trug	1		8
1 gl. blaastribet ul- merdugs hoved pude			12	1 half ølltønde	1		4
1 ulmerdugspude med vor		2		1 lidet bret			4
1 grøndt sengeklæde		10		1 liden otting			4
1 blaat omheng		4		1 gl. ballie			2
1 blaa garns lagen . . .		4		1 haspe			2
1 fyr senge stæd til at trække ud		1		1 tiere otting			4
1 blaastribet ulmer- dugs over dyne		2		2 Boutelier			4
1 hvidlinet underdyne		2		1 gl. sie bøtte			2
1 gl. dito	1	2		1 hylde fiæl og 1 eske			4
2 hoved puder		3		1 gl. øll tønde			12
1 par blaa garns lagen		2		1 gl. ballie			2
1 par dito		2	8	1 stander tønde			4
1 overtræk til 1 pude			8	I Kiøckenet			
2 stoele puder			12	1 Jern gryde		3	
2 hand klæder		1		1 Ildtang og Kiels Krog			8
2 boer duge		1		1 sie			2
1 gl. Jern Kackelovn . .		2		1 gryn Kurv			2
1 gl. Ege Kiste		2		1 brygger Kiedel	4		
1 gl. fyreskab med 2 Rum			3	1 senge fiæl			4
1 Spinde Rok	1	8		1 linet dyne	1		8
1 hylde fiæl		4		1 hoved pude			8
1 Ramme bag bordet		4		1 hand quærn	1		
				1 sie bøtte			2
				1 Malke spand			8
				1 Kierne			12
				1 spand og 1 strippe			8
				1 øll Kar			4

De Basnæs Bønder.

29

	Rdl. M. Sk.		Rdl. M. Sk.
2 Kar stoele.....	8	I Gaarden	
1 Kurv	2	1 beslagen færrets	
1 gl. ørre ballie.....	8	vogn med behør... 11	
8 træ talerkener.....	6	1 gl. dito	4
1 hacke.....	12	1 Plou med behør..	2
1 gl. grau spade....	4	1 træ harve	1 8
2 træ skaaller.....	5	1 gl. fromle.....	2
1 sælle og 1 sold... 1	8	1 hiul bør.....	10
1 Kaal skiepe.....	6		
1 skiepe ballie.....	6	Creaturet	
1 drøstte trug.....	8	1 brun Wogn hæst	
3 særke.....	4 8	10 Aar.....	10
Paa Loftet		1 sorte brun blisset	
1 gl. Kar.....	1 4	ditto 8 Aar.....	10
1 oste heck	2	1 gl. brun hæst	
3 skieper Erter.....	3 12	14 Aar.....	5 4
2 Td. viker.....	2 4	1 gl. sort skimlet	
I Hugge Huset		14 Aar.....	5 2
1 Skiere benck.....	4	1 brun ditto hæst	
1 skiere Kiste med		9 Aar.....	5 2
behør.....	2 4	1 ditto 7 Aar.....	4 4
1 hand øxe.....	1 8	1 Rødblisset ditto	
1 Hug øxe.....	1 12	5 Aar.....	4
2 Naure	2 8	1 brun ditto 3 Aar..	3 2
1 gl. Sau	8	1 snoppet føl.....	2 2
1 Ride hønde.....	2	Qvæg	
Den sal. Mands		1 rød draget Koe	
lifs Klæder		11 Aar.....	4
1 graa Kiol af Klæde 1		1 blaadræget dito	
1 Rød Vadmel's trøye 2		7 Aar.....	6
1 hvid ditto.....	12	1 ditto qvie 5 Aar..	4 4
1 gl. brystdug.....	8	1 sort dito 5 Aar...	4 2
1 par skind boxer ..	12	2 sort draget Stude	
2 hørgarns skiorter.. 1		3 Aar.....	6
		2 Røde qvier 3 Aar.	5 2
		12 stk. faar à stk.	
		3 Mk.	6

30

Inger Tryde:

Svin	Rdl. M. Sk.	Kornet i Husene	Rdl. M. Sk.
2 søer	2 2	Rug anseet for 4 td..	8
2 galte	4	Biug 12 td.	20
5 grise à stk. 1 Mk..	5	Havre 6 td.	4 3
4 giess 1 gasse.....	5	2 læss langhalm....	2
8 høns og 1 hanne.	4 8	Summa... 186	1 15

Foranstaaende Registering og Vurdering at være rigtig forret testerer

Jesper Hansen

Hans Iversen

og blev Enken med samtlige overværende tilspurgt om noget mere fandtes, som burde at komme Boen til bedste, hvortil hun svarede nej, og altsaa udfalder Boens Besværing som følger:

	Rdl. M. Sk.
1. Gaardens Besetning	
Dertil udfordres efter hans Kongl. Mayts forordning	
2 forsvarlige Vogn heste à 12 rl.....	24
6 Plou bæster à 6 rl.....	36
1 Vogn Plou og Harve	12
2. Kongl. Skatter	
deraf rester intet paa denne tid, men April og Juli	
kvartal føres her til Udgift siden forrige Aars Auling	
er vorderet nemlig April qtal.....	1 2
Juli qtal	1 4 3
3. Det høje Herskabs Landgilde er for afvigte Aar rigtig betalt	
4. Gaardens Brøstfældighed	
Stue længden 7 Fag ansat Fæld for.....	3
Vester Længden 8 Fag for.....	2
den nordre Længe 9 Fag for.....	4
den østre Længe 7 Fag for.....	4
langhalm overalt paa Gaarden 7 læs.....	7
5. Vaarsæden tilstundende foraar	
biug 8 Td. à 1 rd 4 mk.	13 2

De Basnæs Bønder.

31

	Rdl.	M.	Sk.
Havre 6 Td. à 4 Mk 8	4	3	
Erter 2 Skp		3	
Vicker 3 Skp		3	
6. Tjeneste Folkenes Løn ¹⁾ til Pigen Ingefred Hansdatter $\frac{1}{2}$ Aars Løn til Paaske	2	4	
7. Bortskyldig Gield til Jockum Bruun i Skielskiør for Vahre	6		
Den afdødes Begravelse til Præsten og Degnen for liig Prædiken alt		3	
for Klokkeren		3	
1 tønde øll	2	4	
1 liig kiste	1	2	
for fisk		3	
Andet til Maaltidet	1	1	
5 Kander Brendevin	1	4	
lagen og skjorte	1	4	
som bedrager i alt 12 Rdl. 3 Mk.			
Enken paastod hinds begravelses bekostning lige her imod med	12	3	
Skiftets bekostning, dets tillysning	1	6	
de tvende Vurderingsmænd for deres Umage	2		
Summa boens besværing...153			9

Lignet og sammenlagt Formue imod Besværing og da
bliver til Arv og Deling for Enken og Børnene 33 1 6

som imellem Enken og Børnene skulde deles efter Loven, men
som Enken i Henseende hendes sal. Mand for kort siden er bort

1) Den aarlige Folkeløn paa Basnæs Gaardene har ikke
varieret synderligt fra Skik og Brug andre Steder i Landet;
den har gennemsnitligt været for en Karl ca. 13 Rdl. 3 Sk;
en Pige ca. 5 Rdl. 5 M. 14 Sk.; en Dreng 6 Rdl. 9 Sk.

død var i Tvivl om hun kunde være frugtsommelig, saa kunde Skifte Retten ikke for denne Gang faa Skiftet til Endelighed forved hun med Tiden bliver i Stand der om at kan give sikker og tilforladelig Oplysning for i al Fald om Guds Vilje saa er, at hun i saa Maade endnu et Barn skulle føde, det da tillige med dets Søskende kunde gaa i Arv og Deling og paafølgende opstaar Skifte indtil videre. Datum Skiftestedet ut supra (som ovf.)

M. Mannesen

Hans Dinesen
Hans Iversen
Jesper Hansen
Morten Hansen

“

Efter at Enken Sidse Hansdatter har født en Søn, Hans Hansen, „der ganger i Arv og Deling“ — bliver Skifteforretningen fortsat:

„Af Summen 33 Rdl. 1 Mk. 9 Sk.

tilfalder Enken det halve som er 16 R. 3 M. $12\frac{1}{2}$ Sk. og hendes trende Børn nemlig 1 Søn og 2 Døtre deler sig i det andet halve som er 16 Rdl. 3 Mk. $12\frac{1}{2}$ Sk. hvilket Skifte udi 4 lige Lodder¹⁾, som bedrager til hvert Lod 4 Rdl. $15\frac{1}{2}$ Sk. og altsaa bekommer:

1. Sønnen Hans Hansen	2 Lodder	er.	8 R.	1 M.	$14\frac{1}{4}$ Sk.
2. den ældste Datter Johanne Hansdatter	1 Lod		4		$15\frac{1}{8}$
3. den yngste Datter Maren Hansdatter	1 Lod		4		$15\frac{1}{8}$
	gør ovenstaa-				
	ende.. 16 R. 3 M. $12\frac{1}{2}$ Sk.				

Hvilket Børnenes Arve Lod der udi Gaarden bestaaende under Formyndernes Opsigt indtil de opnaar deres myndige Alder, og imidlertid skal Gaardens Besidder være forpligtet at forsyne dem med fornøden Opdragelse af Kost, Klæder og Skolegang, saaledes som forsvarlig kan være; Boen er altsaa ladet Enken ubrudt med Vilkaar, at hun betaler og fornøjer Vedkommende den opførte Gæld og holde Skifteretten i alle Maade skadesløs; saaledes er dette

¹⁾ Søster arver halvt med Broder.

De Basnæs Bønder.

33

Skifte udi Overværelse af Formynder og underskrevne Mænd sluttet og til Ende bragt. Datum Skiftestedet ut supra.

M. Mannesen

Hans Dinesen
 Hans Iversen
 Jesper Hansen
 Morten Hansen

Ejendommeligt er det at lægge Mærke til Rubrikkerne: Creaturer, Qvæg og Svin og sammenligne Tallene dér med Nutids Forhold; de forbedrede Dyrkningsredskaber, det øgede Mejeribrug og Svineavlens Vækst er naturligvis Aarsag til denne Forskel.

Ved Opgørelsen af Boets „Besværinger“ er Forholdet det, at Herremanden som Gaardens Ejer havde Ret til at forlange, at den til enhver Tid var i god og forsvarlig Stand og havde fuld Besætning; herved forstaaes efter Forordning af ^{17/1} 1701 „— en Ploug med 8 dygtige Bæster, en Vogn og en Harve med fornøden Redskab, og saa mange Tønder Sædekorn af alle Slags som til Gaardens Sæd udkræves“ — og endvidere hedder det „Denne Besætning tages forlods ud af Bondens Boe, og maa hverken Arvinger eller Creditorer bekomme noget, førend den er udtaget. Findes den ikke in Natura, udtages Betaling derfor af Boet, og det Manglende skal strax indkøbes“. Hvis Gaarden var slet holdt, betragtedes dens Brøstfældighed ogsaa som en Gæld, Bonden havde paadraget sig til Herremanden.

Godset Basnæs havde ifølge Matriklen af 1688 og de senere Jordebøger fra det 18. Aarhundrede 12 Byer: Tiærebye, Vedskiølle, Lundbye, Lundstorp, Eggersløv-
 lille, Tiustofte, Heslebye, Smedstrup, Maglebye, Stis-

næs, Orebye og Sepperup. 1764 findes der ialt 79 Gaarde med et samlet Hartkornstilliggende af 581 Tønder, hvilket giver en Gennemsnitsstørrelse pr. Gaard af godt 7 Tønder; dette svarer ogsaa til Forholdene andre Steder i Landet; omregnet i Tønder Land vil det udgøre ca. 50-53 Tdr. Land, idet Boniteten i Antvorskov og Korsøer Amter var hhv. $7\frac{1}{6}$ og $7\frac{1}{2}$ Td. Pløjeland til hver Td. Hartkorn; men uden videre kan man dog ikke drage Sammenligning med moderne Forhold, da Jordens Ydeevne jo siden i saa betydelig Grad er steget.

Fra 1803 findes en „Beskrivelse over Agerdyrkningsens Tilstand i Danmark“ af Professor i Landøkonomi Begtrup; her finder man i Afsnittet „Jordbundens Beskaffenhed“ en Beskrivelse af Jorden i Antvorskov og Korsøer Amter; den vestlige Del af disse „er meget god, i Særdeleshed god ved Slagelse og Skielskør. Den østlige Side er riig paa Skove. I Vester og Øster Flakkebjerg Herreder findes de betydeligste Skove i Landet, i samme Skovegn er gode Humlehaver. Jordbunden falder paa mange Steder i disse Amter siid, hvorfor der dyrkes ogsaa mere Vaar- end Vintersæd; paa den østlige Deel gives meget af den bekendte Skovleer, da Grunden har været begroet med Skov, og er endnu ikke ved Kultur tilstrækkeligen forvitret — “.

Der synes saaledes at have været naturlige Betingelser, for at Egnens Befolkning kunde leve paa et sundt, økonomisk og socialt Grundlag. For at se om denne Formodning holder Stik kan man undersøge Fæste- og Skifteprotokollerne lidt nærmere. Som vist indeholder de mange Oplysninger, dels om Gaardene, deres Størrelse og de Afgifter, der var knyttet

til dem, og dels om Fæsterne og deres personlige Forhold og deres Forhold til Arbejde og Gaard; ved at bearbejde alle disse Oplysninger statistisk kan man læse en Del om de sociale og økonomiske Forhold paa Basnæs Gods. Men først vil det være af Interesse at betragte de forskellige Landsbyer og de Mennesker, som boede dér.

Forsaavidt det har været muligt, er de enkelte Gaarde identificeret ved de Folk, der har boet paa dem gennem Tiden fra 1719 til 1788, men i mange Tilfælde har Materialet svigtet, og ikke alle Landsbyens Gaarde har kunnet findes; Vanskeligheder opstaar naturligvis ogsaa, fordi Slægtsnavne endnu ikke føres, og flere Personer desuden kan have samme Navn; i saa Tilfælde kan Identification dog undertiden opnaas alligevel ved at tage alle Fæstebrevets og Skiftets øvrige Oplysninger til Hjælp.

Inden for Landsbyerne har Gaardene gerne været lige store, eller de er i Aarhundredets Forløb blevet gjort det ved en „Omrebning“, hvorved ogsaa Landgildeydelseerne blev gjort ensartede.

I efterfølgende Opstilling gives der først en Oversigt over de enkelte Landsbyer, deres Hartkornsstørrelser og deres Afgifter¹⁾; derefter er hver Gaard opført for sig med Navnet paa Fæsteren, Dato for hans Overtagelse af Gaarden, hans evt. Slægtskabs-

1) Antallet af Gaarde er opgivet efter Jordebogen af 1764, men var ved Aarhundredets Begyndelse større for de fleste Byers Vedkommende; dette er Grunden til, at Lundbye, som i 1764 har 14 Gaarde, i Fortegnelsen her staar anført med 16 Gaarde; i 8 af de øvrige Landsbyer har det derimod ikke været muligt at følge alle Gaardene, og i Smedstrup er der iffl. Jordebogen kun et Hus, der hører til Basnæs.

forhold til Formanden, Aarsag til at dennes Fæste er ophørt, samt Indfæstning, og endvidere er opført Resultatet af nogle Skifteforretninger med Opgør af Boets Aktiver og Passiver¹⁾; den sidste Rubrik er forbeholdt enkelte særlige Oplysninger. — Hoveriet omtales kun i de Tilfælde, hvor en Afløsning har fundet Sted; for de fleste Landsbyers Vedkommende giver Fæstebrevene kun den vage Oplysning, at Fæsteren skal gøre sit Hoveri og Rejser som sine Naboer.

TIÆREBYE

10 Gaarde à Hartkorn: 7 Tønder, 4 Skæpper. Imellem 1770 og 1774 udvidet til 8 Tønder, 4 Skæpper, 2 Fjerdingskar og $\frac{6}{7}$ Album. 1 Gaard med kun 4 Tdr. Hrtk.

Landgilde: Indtil 1763: 1 Td. Rug, 5 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, desuden Smaa-Redsler, 3: 1 Lam, 1 Gaas, 1 Par Høns og 20 Æg. I 1763 indskrænkedes Landgilden til: 4 Tdr. Byg plus Smaa-Redsler (som ovf.). I 1774 blev Landgilden atter noget udvidet og desuden øget med Pengebeløb, i Periodens Slutning er den: 4 Tdr. $\frac{4}{7}$ Skpr. Byg, Smaa-Redsler plus 1 Mark og 6 Skilling. 1 Gaard*) er dog fritaget for Pengeydelsen.

1) Enkelte Uoverensstemmelser her skyldes Poster, der er opført andetsteds.

De Basnæs Bønder.

37

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Morten Pedersen	forsat: Ar- mod og Svagh.			
1720 ²⁷ / ₇	Peder Larsen	fradøde			
1733 ² / ₁	Peder Jensen				
	Mikkel Andersen	fast ruine- ret den			
1739 ¹⁷ / ₂	Povl Larsen				
1740 ⁵ / ₂	Peder Frandsen	frasat: slet Tilstand			
1749 ²⁶ / ₂	Niels Larsen		fri, fm. slet Tilst.		
1766 ¹⁸ / ₁₁	Laurs Olsen	afstaaet			
1767	Andreas Olsen			20 R. 1771 eft. Margr. Hansdatter Aktiv; 101 R. 15 S. Passiv; 379 R. 2 M. 0 S. ÷ 278 R. 1 M. 1 S.	
	Jeppe Hansen	Restance			
1767 ¹³ / ₁₀	Christen Andersen	Restance	fri		
1770 ¹⁸ / ₄	Peder Larsen		fri		
	Peder Mortensen	Sygdom og Alderdom			
1763 ¹ / ₅	Peder Jerresen	Restance			
1778	Jeppe Hansen				
	Ole Andersen				
1741 ²⁴ / ₁₀	Jens Galschiöt og Sidsel Maria Olsd.	frasagt			en øde Gaard- plads V. for Tiærebye Kirke
1749 ³¹ / ₁	Peder Olsen				

1767	$\frac{2}{5}$	Christen Jensen	rømte	fri	fæstes hvorpaa
1770	$\frac{3}{11}$	Peder Nielsen	rømte		J. G. skal op-
1779	$\frac{2}{11}$	Niels Mogensen	rømte	fri	bygge Hus paa 8 Fag.

*) Mads Andersen					
Søn:					
1746	$\frac{6}{3}$	Jerre Madsen Aktiv:		
			døde		106 R. 4 M. 10 S.
1781	$\frac{26}{9}$	Ole Larsen	Restance	fri	Passiv:
			& slet Tilst.		280 R. 2 M. 14 S.
1786	$\frac{10}{2}$	Hans Jeppesen		fri	÷ 173 R. 4 M. 4 S.

		Niels Roed	fradøde		
1750	$\frac{26}{7}$	Peder Pedersen	frasat:		
			slette Forh.		
		Peder Rasmussen	Restans		
1766	$\frac{20}{9}$	Ole Nielsen	Restans	fri	
1778	$\frac{20}{11}$	Jørgen Mortensen			
1781	$\frac{23}{3}$	Hans Lave	frakom	fri	
1788	$\frac{13}{3}$	Christen Pedersen		fri	
		Peder Holte	forsat: forsøm-		
			melige Forh.		
1774	$\frac{8}{5}$	Peder Larsen	Restans	fri	
1778	$\frac{20}{11}$	Ole Jørgensen		fri	

VEDSKIØLLE

16 Gaarde à Hartkorn: 8 Tønder, 2 Skæpper.
Landgilde: Indtil 1757: 1 Td. Rug, 5 Tdr. Byg,
1 Td. Havre, desuden Smaa-Redsler, 3: 1 Lam,
1 Gaas, 1 Par Høns og 20 Æg. I 1757 ind-
skrænkedes Landgilden til: 4 Tdr. Byg, 1 Td.
Havre plus Smaa-Redsler (som ovf.) Fra 1766
udgaar Havre Ydelsen.

De Basnæs Bønder:

39

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Lars - Søn:				
1733 17/3	Christen Larsen				Aktiv:
1757 29/1	Anders Jørgensen		13 R.	408 R. 2 M. 12 S.	
			2 M.	Passiv:	
1780 7/9	Christen Christensen		fri	327 R. M. S.	
				+81 R. 2 M. 12 S.	
	Hans Nielsen	afstød			
1734 16/5	Jens Hansen	fraflytte			
1749 28/3	Ole Jensen		fri, slet Tilst.		
	Jens Pedersen			120 R. 1 M. 1 S.	
		fradøde		139 R. 3 M. 2 S.	
				+19 R. 2 M. 1 S.	
1747 8/11	Hans Pedersen		10 R.		
		Alder og Skrøbeligh.			
1749 30/1	Peder Hansen		fri		
	Søn:				
1765 9/10	Hans Pedersen			183 R. 4 M. 10 S.	
		døde		233 R. 3 M. 6 $\frac{1}{2}$ S.	
	Enken ægtes af:			÷39 R. 4 M. 12 $\frac{1}{2}$ S.	
1785 1/11	Morten Pedersen				
	Niels Roed	frasat			
1749 1/2	Hans Erichsen		fri, Alderdom, Svaghed, Fattigdom	109 R. 1 M. 0 S. 407 R. 1 M. 2 S. ÷297 R. 5 M. 4 S.	
1775 20/10	Sigvert Thomsen		fri		
		Svaghed			
1785 1/11	Lars Thomassen		fri		

	Christen Jørgensen	44 R. 0 M. 13 S.	
		122 R. 3 M. 11 S.	
		\div 78 R. 2 M. 14 $\frac{1}{2}$ S.	
1749	$\frac{25}{1}$ Jacob Jensen	døde	
1766	$\frac{16}{1}$ Anders Michelsen		Gaarden i slet Stand.
1767	$\frac{2}{5}$ Christopher Jensen	Restans	
1782	$\frac{20}{10}$ Jens Frandsen	fri	
	Peder Jensen	afstod	
1749	$\frac{21}{2}$ Peder Frandsen	fri, døde	slet
	Søn		Tilst.
1768	$\frac{10}{6}$ Anders Pedersen	fri	
	Hans Andersen		
1749	$\frac{18}{1}$ Tohmas Erichsen	fri, fradøde	232 R. 2 M. 15 S. 293 R. 1 M. 5 S.
			Tilst. \div 60 R. 4 M. 6 S.
1766	$\frac{20}{8}$ Jens Hansen	fri	177 R. 4 M. 8 S. 268 R. 0 M. 0 S. \div 90 R. 1 M. 8 S.
	Søren Povlsen	fradøde	
	Søn:		
1765	$\frac{16}{10}$ Peder Sørensen		1766 efter Karen Hansd.:
		frasat: slette Forhold	84 R. 0 M. 0 S.
1772	$\frac{3}{5}$ Anders Frandsen	fri	250 R. 3 M. 2 S.
1777	$\frac{10}{4}$ Jørgen Christensen	fri	\div 160 R. 2 M. 5 S.
1766	$\frac{18}{11}$ Morten Hansen		1766 efter Anna Jensd.:
			133 R. 3 M. 6 S. 259 R. 1 M. 13 S.
	Søn:		\div 125 R. 4 M. 9 S.
1775	$\frac{20}{10}$ Hans Mortensen	fri	Faderen tages i Aftægt

De Basnæs Bønder.

41

LUNDBYE

14 Gaarde à Hartkorn: 9 Tønder, 1 Gaard dog kun 4 Tdr.

Landgilde: Indtil 1750: 1 Td. Rug, 6 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre plus Smaa-Redsler som ellers paa Godset. Fra 1754 nedsættes Landgilden til 6 Tdr. Byg og 5 Tdr. Havre foruden Smaa-Redslerne. Fra 1755 nedsættes Havre Ydelsen til 1 Td., og fra 1765 kommer yderligere en Nedsættelse af Korn Ydelsen til 4 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre, og dette Forhold vedvarer Perioden igennem med kun enkelte ganske smaa Svingninger.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Olluf Nielsen				
1734 $\frac{2}{1}$	Christen Sørensen	fradøde		36 R. 2 M. 10 S.	
				107 R. 4 M. 6 S.	
				÷ 71 R. 1 M. 12 S.	
1750 $\frac{2}{10}$	Jens Rasmussen		fri		
	Christen Pedersen	for Svaghed afstod			
1734 $\frac{2}{1}$	Peder Mortensen	frasiat, slette Forhold			
1749 $\frac{10}{1}$	Tohmmas Hansen		fri		
		Restancer			
ca. 1750	Mads Andersen				
	Christen - Søn:				
1734 $\frac{2}{1}$	Hans Christensen	Alder, Armod, Restancer			
1774 $\frac{8}{8}$	Peder Andersen				

	Hans Sørensen	fradøde	jf. det aftrykte Skifte og Fæste- brev
1743	$\frac{13}{7}$ Lars Pedersen	30 R.
	Søn:		
1785	$\frac{21}{5}$ Mads Larsen	fri
<hr/>			
	Hans Olsen	117 R. 1 M. 6 S.
		fradøde	187 R. 1 M. 4 S.
	Enken ægtes af:		÷60 R. 5 M. 14 S.
1740	$\frac{31}{8}$ Hans Olsen	fri
1749	$\frac{3}{1}$ Morten Olsen	fri, 152 R. 4 M. 14 S.
		slet	220 R. 0 M. 0 S.
		Stand	÷75 R. 4 M. 0 S.
<hr/>			
	Hans Petersen	frasat: slet Husholdning	
1765	$\frac{22}{11}$ Peder Mortensen		
1767	$\frac{16}{10}$ Jens Olsen		
<hr/>			
1766	$\frac{4}{11}$ Hans Nielsen	bortrømte	
1767	$\frac{26}{3}$ Niels Mogensen	slette Forh.	
1774	$\frac{6}{2}$ Jens Andersen	fri
<hr/>			
	Søren Hansen	fradøde	
	Søn:		
1765	$\frac{1}{10}$ Hans Sørensen	Restancer	
1783	$\frac{11}{2}$ Christen Mortensen	fri
<hr/>			
	Peder Nielsen	Restancer	
1767	$\frac{8}{9}$ Hans Lave	fri
		slet Forh. og Restance	
1774	$\frac{6}{8}$ Christen Christensen	fri
1779	$\frac{6}{8}$ Lars Nielsen		40 R.
<hr/>			
1766	$\frac{18}{11}$ Niels Pedersen	85 R. 3 M. 0 S. ny op- fradøde 277 R. 1 M. 8 $\frac{1}{2}$ S. ført ÷191 R. 4 M. $\frac{1}{2}$ S.

De Basnæs Bønder.

43

1783 $\frac{2}{6}$ Hans Hansen fri

Jørgen Hansen

1765 $\frac{1}{10}$ Hans Hansen Svagh. og
Fattigdom

1770 $\frac{14}{4}$ Mads Jerresen Restancer

1783 $\frac{11}{2}$ Hans Clausen fri
rømte

1785 $\frac{19}{3}$ Mads Jerresen fri

Lars Christensen Fattigdom
slet Medfart

1768 $\frac{10}{6}$ Jacob Christensen fri
Restancer

1770 $\frac{4}{1}$ Peder Pedersen rømte

1782 $\frac{12}{10}$ Berthel Pedersen fri
rømte

1784 $\frac{4}{5}$ Hans Hansen fri
rømte

1785 $\frac{1}{11}$ Niels Jensen Piiil fri
frakom

1788 $\frac{2}{1}$ Anders Larsen fri

Sven Hansen slette

Forhold

1767 $\frac{2}{5}$ Laurs Madsen med Tilladelse
fraløst

1770 $\frac{3}{1}$ Hans Nielsen rømte

1772 $\frac{15}{2}$ Jens Friderichsen

Morten Hansen Alderdom og
Gaardens slette
Medfart

1771 Christen Mortensen fri
slette Forhold
og Restance

1774 $\frac{24}{10}$ Niels Larsen fri
frakom

1788 Peder Hansen fri

Inger Tryde:

	Christian Holte.....	1762 efter
	Restancer	Maren Madsd. 134 R. 4 M. 11 S. <u>175 R. 2 M. 14 S.</u> ÷40 R. 0 M. 4 S.
1783	¹⁰ / ₂ Peder Larsen.....	fri
	rømte	
1784	² / ₄ Peder Pedersen.....	fri
	Peder Peitersen	rømte
1784	⁴ / ₁ unge Hans Hansen.....	fri
	frakom	
1786	²⁴ / ₂ Hans Frandsen.....	fri
	fradøde	
1788	² / ₁₂ Hans Larsen.....	fri

LUNDSTORP

3 Gaarde à Hartkorn: 8 Tønder, 4 Skæpper, 3 Fjerdingkar.

Landgilde: Indtil 1754: 1 Td. Rug, 6 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre plus de sædvanlige Smaa-Redsler. Efter at Rug Ydelsen er bortfaldet, bliver hele Korn Ydelsen fra 1765 nedsat til 4 Tdr. Byg og 1 Td. Havre.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Olluf Jespersen	godvillig af- staar: Alder og Svagh. 66 Aar gl. Konen 78		O. J. og Hustru skal have Støtte og Husly hos Jens Nielsen	

De Basnæs Bønder.

45

1721	$\frac{13}{3}$	Jens Nielsen	for Armod frakom	
1734	$\frac{2}{1}$	Olle Jensen	fraflytte	
1749	$\frac{27}{3}$	Peder Rasmussenfri, fradøde slet Stand	
1754	$\frac{24}{7}$	Lars Olsen	125 R. 5 M. 3 S.
			fradøde	260 R. 1 M. 8 S.
				÷147 R. 2 M. 5 S.
1770	$\frac{8}{1}$	Hans Andersen Biørnfri Restancer	
1771	$\frac{10}{1}$	Hans Nielsen		
		Christian Hansen	frasat, Armod	
1765	$\frac{2}{10}$	Jens Larsen	Restancer	
1771	$\frac{30}{3}$	Anders Michelsen	209 R. 4 M. 4 S.
			fradøde	344 R. 1 M. 8 S.
1775	$\frac{20}{10}$	Hans Ollesen (Rytter)		÷134 R. 3 M. 4 S.

EGGERSLØVLILLE

8 Gaarde med forskelligt Hartkornstilliggende (mellem 4 og 9 Tdr.) I 1772 eller 73 har en Omrebning fundet Sted, hvorved alle Gaardene har faaet det ens Tilliggende af 6 Tønder, 7 Skæpper, 1 Fjerdingskar og $2\frac{3}{4}$ Album. Fra dette Tidspunkt bliver ogsaa Landgilde Ydelsen ensartet, nemlig: 4 Tdr. Byg og 4 Skpr. Havre samt de sædvanlige Smaa-Redsler, medens den op til dette Tidspunkt har været uensartet, bestaaende foruden af Smaa-Redslerne af 1 el. 2 Tdr. Havre plus en Pengeydelse paa omkring 5 Rdl. For en enkelt Gaards Vedkommende*) har Hoveriet en Overgang været delvist afløst

med en Pengesum paa 12 Rdl., der desuden dækkede Landgilden¹⁾.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Marius Jensen	fradøde			
1740 16/7	Claus Nielsen.....	fri			
		Alderdom og Restance			
1757 24/1	Anders Villadsen.....	fri			
		Alderdom og Skrøbelighed			
1784 2/9	Peder Thomsen.....	fri			
	Gaardforsidder ²⁾				
	Marius Jensen	fradøde			
1740 20/7	Anders Madsen.....	fri			Gaard, som har været brugt af ovn. Gaard
1749 2/5	Ole Jensen.....	fri			
	Jens Pedersen	frasat for Restancer			

- 1) I „En Antiquarisk og Statistisk Topographie over Egitzlemagle Sogn“ 1820 skriver Provst Seyer Mahling Beyer: „Eggesleflille Jorder ere bekjendte for fortrinlig Bonitet, blandet med Mergel for det meste i denne Egn“.
- 2) at en Mand, der er Gaardforsidder 1: sat fra sin Gaard, faar en ny Gaard i Fæste, hører til Sjældenhederne; 2 andre Tilfælde træffes dog i Basnæs Fæste protokol; den ene af disse Mænd har øjensynligt klaret sig bedre paa sin anden Gaard, idet han bliver siddende der til sin Død 20 Aar senere, og hans Søn faar derefter Gaarden i Fæste.

De Basnæs Bønder.

47

1744	$\frac{8}{5}$	Niels Hansen	1766 efter	
			fradøde	Margr. Nielsd.	
				113 R. 1 M. 0 S.	
				245 R. 0 M. 8 S.	
				÷ 131 R. 5 M. 8 S.	
1787	$\frac{6}{5}$	Chresten Mortensen	fri	
		Jørgen Clausen			
1749	$\frac{15}{5}$	Christen Poulsen	fri,	
			Alderdom	slet	
				Stand	
1785	$\frac{1}{11}$	Jens Pedersen Roed	fri	
			frakom		
1788	$\frac{25}{2}$	Jens Olsen	fri	
		Hans Jørgensen, Smed			
1756	$\frac{21}{2}$	Jørgen Ditløvsen	fradøde	
1772	$\frac{15}{2}$	Jens Pedersen	4 R.	
			frakom		
1788	$\frac{25}{2}$	Lars Mortensen	fri	
1766	$\frac{17}{10}$	unge Peder Hansen		311 R. 5 M. 6 S. Gaard	
			fradøde	319 R. 0 M. 12 S. Nr. 12	
				÷ 7 R. 1 M. 6 S.	
1773	$\frac{4}{8}$	Christen Pedersen	80 R.	
1781		„ „ 's Enke	Alderdom		
1786	$\frac{21}{7}$	Hans Olsen	fri	
		Lars Rasmussen			
1776	$\frac{14}{1}$	Jens Rasmussen	fri	
1784	$\frac{4}{9}$	Hans Pedersen	fri	er bortrømt, men tilbage- kommet

TIUSTOFTE

4 Gaarde à Hartkorn: 7 Tønder, 3 Skæpper, 1 Fjerdingkar og 1 Album.

Landgilde: Indtil 1766: 1 Td. Rug, 5 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, desuden de sædvanlige Smaa-Redsler. Fra 1766 er Korn Ydelsen nedsat til 4 Tdr. Byg.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Jørgen Ibsen	fradøde			
1720 ¹⁴ / ₃	Hans Jensen				
1749 ¹⁹ / ₃	Hans Jørgensen.....		fri		
1734	Christen Jacobsen				
		Svaghed			
1740 ⁴ / ₇	Jens Hansen fra Holsteinborg	frasat, slette Forhold			
1749 ⁶ / ₃	Friderich Jyde.....		fri.....		Gaardfor- siddet fra Tiærebye
	Knud Hansen			71 R. 3 M. 6 S.	
		fradøde		197 R. 0 M. 0 S.	
				÷125 R. 2 M. 10 S.	
1766 ¹⁶ / ₉	Mads Pedersen	frarømte			
1767 ² / ₅	Jørgen Hansen		fri		
		Restancer			
1768 ¹⁰ / ₆	Peder Hansen		fri		
1766 ²³ / ₁₂	Anders Pedersen			1767 efter Marie Pedersdatter	
		Restancer		85 R. 4 M. 0 S.	
				206 R. 1 M. 0 S.	
				÷120 R. 3 M. 0 S.	
1768 ¹⁰ / ₆	Anders Maagensen.....		fri		

De Basnæs Bønder.

49

HESLEBYE

3 Gaarde à Hartkorn: 6 Tønder, 0 Skæpper, 3 Fjerdingkar, 1 Album.

Landgilde: Indtil 1749: 1 Td. Rug, 4 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, desuden Smaa-Redsler. 1749 udgaar Havre Afgiften og fra 1770 ligeledes Rug Afgiften.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
1734	² / ₁ Jørgen Hansen Peder Hansen	frakom afstod			
1749	² / ₄ Hans Andersen				
1781	¹⁸ / ₄ Svend Nielsen Jørgen Pedersen	rømte Sygdom, Restancerfri		
1782	¹⁷ / ₉ Jens Chr. Kold	fri		

MAGLEBYE

4 Gaarde med Hartkornstilliggende af 6-9 Tønder. Imellem 1749 og 57 omrebet til Tilliggende af 8 Tønder, 2 Skæpper.

Landgildeafgiften omfatter for det meste kun Byg & Smaa-Redsler; fra godt 5 Tdr. Byg bliver den fra 1773 reduceret til 4 Tdr. 4 Skpr.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- Skifte fæst- ning	Anm.
	Peder Andersen			
1734 $\frac{2}{1}$	Hans Hansen	Alder, Svag- hed, Restance	1740 efter Gjertrud Pedersd.	÷56 R. 5 M. 7 S. 1771 efter Maren Pedersd. ÷196 R. 4 M. 12 S.
1774 $\frac{24}{8}$	Peder Thomasen			
1785 $\frac{18}{3}$	Peder Jæresen.....	fri		
	Niels Jacobsen	Alderdom		
1739 $\frac{20}{8}$	Lars Hansen	Restance		
1757 $\frac{29}{1}$	Olle Christiansen			
1763 $\frac{1}{5}$	Poul Nielsen.....	80 R.		
	Christian Jensen	Udygtighed		
1774 $\frac{6}{8}$	Søren Olsen.....	fri	145 R. 4 M. 9 S.	
		fradøde	158 R. 3 M. 8 S.	
1777 $\frac{24}{5}$	Christen Hansen	rømte	÷12 R. 4 M. 15 S.	
1782 $\frac{10}{1}$	Hans Jensen Bødker.....	fri		

STISNÆS

De 9 Gaarde her har forskelligt Hartkornstilligende; ingen af dem har været store, kun mellem 3 og 6 Tdr. Hartkorn; men de fleste Bønder her har desuden ernæret sig ved Fiskeri; Fæstebrevene omfatter hyppigt Ruse-Stader og Landgilden, der gerne bestaar af 2-4 Tdr. Byg plus Smaa-Redsler og somme Steder 1-2 Tdr. Havre, omfatter ofte 1-2 Rdl. i „Ruse-

De Basnæs Bønder.

51

penge" eller Afgifter in natura som 5 Fjd. salt
Aal plus 1 Lispund røget Aal.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Jørgen Hansen				
		fradøde			4 Tdr. 2 Alb.
1719 ²⁰ / ₃	Søren Sørensen		12 slette		og 5 Ruse- steder
		Alderdom	Daler ¹⁾		
1757 ²⁹ / ₁	Jens Nielsen		8 R.	154 R. 2 M.	7 S.
				166 R. 1 M.	0 S.
				÷ 11 R. 4 M.	9 S.
	Michel Pedersen				
		godvillig af- staar, Alderdom			
	Søn:				
1721 ⁹ / ₄	Peder Michelsen		20 Rdl.		5 Tdr. 5 Skpr. 1 Fjdk. og Rusested paa 15 Ruser
		fraløb	klingende		
			Mønt		
1763 ¹ / ₅	Anders Pedersen				
	Hans Bøcker				
		af Alderdom god- villig afstod			
1734 ¹⁶ / ₅	Jørgen Andersen			50 R. 4 M.	2 S. 4 Tdr. 2
		fradøde		85 R. 5 M.	0 S. Skpr. 1
				÷ 35 R. 1 M.	0 S. Fjdk. 2 Alb.
1737 ⁴ / ₅	Peder Broersen				
		fradøde			
1756 ⁴ / ₅	Christen Jensen				
		ved Dom frakendt			
1766 ¹⁸ / ₈	Peder Christensen				

1) 1 Slet Daler = ²/₃ Rdl. = 4 Mark.

52

Inger Tryde:

	Hans Andersen	fraflytte til Gaardfæste i Heslebye	
1738	³⁰ / ₆ Christen Christensen	fradøde	
	Enken ægtes af		
1749	¹⁶ / ₁ Hemming Jensen		skal forsørg Stiftbørnene
<hr/>			
	Anders Biørn		
		forsat: slette Forhold	3 Tdr.
1749	²⁷ / ₂ Peder Jensen	forsat: slette fri Forhold	6 Skpr.
ca. 1750	Rasmus Nielsen		
<hr/>			
	Christen Jensen		
		slette Forhold	5 Tdr. 1 Fjdk.
1772	⁴ / ₈ Niels Larsen	fradøde	2 Alb.
1774	⁶ / ₈ Knud Petersen	fri	

OREBYE

De 4 Gaarde i denne Landsby har været over Middelstørrelse, men haft forskelligt Hartkornstiliggende; først ca. 1765 synes en Omrebning at have fundet Sted, hvorved hver Gaard har faaet et Tilliggende af 9 Tønder, 7 Skæpper, 2 Fjerdingkar og 2 Album.

Ogsaa Landgildeydelsen har været uensartet; ofte er Hovedparten af den blevet slaaget sammen med en delvis Penge-Afløsning af Hoveriet tilsammen ca. 20 Rdl.; dette har formodentlig

De Basnæs Bønder.

53

sin praktiske Aarsag i den store Afstand mellem Byen og Basnæs Hovedgaard; efter at Omrebningen har fundet Sted, synes Afgifternes Erlæggelse i Penge at være gennemført.

Dato	Navn og evt. Slægtskab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæsteskiftet	Indfæstning	Skifte	Anm.
	Jens Pedersen				
		vil ikke betale Skat el. gøre forsvarligt Hoveri			
1728 27/11	Niels Pedersen	frarømte			Gaarden har 7 Længer
1734 16/1	Søren Hansen	Restance			
1763 1/5	Christen Backe				
	Jep Bryde				
		Svaghed			
1740 15/1	Christen Andersen	forsat, slette Forhold			8 Tdr. 3 Skpr.
1749 4/3	Lars Nielsen	fri			
	Lars Pedersen				
		fradøde			
1741 30/7	Peder Hansen	fradøde			9 Tdr.
	Søn:				
1765 20/11	Hans Pedersen		50 Rdl.		
1753 10/9	Christen Jensen	fradøde	20 Rdl.		9 Tdr. 7 Skpr. 1 Fjdk. 2 Alb.
1757 12/5	Christen Larsen		100 Rdl.		

SEPPERUP

4 Gaarde à Hartkorn; 7 Tønder, 5 Skæpper,
3 Fjerdingskar og $\frac{3}{4}$ Album.

Landgilde: 6 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre plus
Smaa-Redsler. Fra 1765 reduceres Byg Ydelsen
til 5 Tdr. og Havre Ydelsen bortfalder; fra
1768 indskrænkes atter Byg Ydelsen til 4 Tdr.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Peder Nielsen				
		Alderdom & Svaghed			
	Søn:				
1741 $\frac{16}{10}$	Hans Pedersen		20 Rdl.	skal give Op- hold til For- ældrene	
1765 $\frac{3}{12}$	Petter Ottosen	formedelst Ildsvaade & Svaghed			
1768 $\frac{10}{6}$	Sigvart Thomassen	fri Forsømmelig- hed & Re- stance			
1774 $\frac{6}{2}$	Søren Hansen				

Som det vil ses, har Billedet af de Basnæs Bønder ikke noget lyst Præg — Restancer og negative Skifteopgør er det sædvanlige; det er ikke nogen Sjældenhed at træffe Gaarde som den i Orebye, Jens Pedersen havde i Fæste indtil 1728, da han maatte afstaa den „fordi han ikke vilde betale Skatter eller gøre forsvarligt Hoveri“ —, Eftermanden Niels Pedersen er det nok ikke gaaet størt bedre, for allerede 1734 rømte han fra Gaarden; Søren Hansen, der kom efter ham, har klaret sig i længere Tid, men han maa dog efter omtrent 30 Aars Fæste forlade Gaarden paa Grund af Restancer.

Hvis Tilstandene paa Basnæs maaske har været særlig slemme, kan det muligt skyldes, at Godset i Tiden fra 1719 til 1788 var i ikke færre end 14 forskellige Ejeres Besiddelse; de har da antageligt ikke kunnet vise Godset og dets Bønder nogen større og varigere Omsorg; det er sandsynligvis en Undtagelse herfra, som Provst Seyer Malling Bayer meget morsomt meddeler i sin ovf. nævnte Bog, „at 1770¹⁾ overlodes Basnæs til Cancellieraad Neergaard, den Tid Herre til Ringsted Kloster, som derfra forplantede mange af Bøndergodset til Basnæs Gods, for at forbedre Folke Racen, som og lykkedes ham, at en bedre Folke-Art blev indført i Tænkemaade og Sædelighed, end der forhen var, ligesom og højbemeldte Cancellieraad Neergaard depencerede meget paa Godset Basnæs's Forbedring af Heste, Sæde- og Fødekorn — “. Denne Meddelelse finder Bekræftelse i Fæsteprotokollen, idet der i Aarene 1766—68 i Mod-

1) Med Hensyn til Aarstallet tager Provst S. M. B. Fejl, idet Joh. Th. de Neergaard kun ejede Basnæs i Aarene 1766-68.

sætning til ellers, bortfæstedes adskillige Gaarde og Huse, som var „nye opbyggt“.

Det er mærkværdigt sjældent, at det oplyses, at en Gaard bliver taget i Fæste af en Søn efter Faderen; ved Gennemgang af de 290 Fæstebreve for Gaarde indtil 1788, har det vist sig, at kun i 21 Tilfælde kan det med Sikkerhed konstateres; i andre 20 Tilfælde lader Navnene en Mulighed aaben derfor; men selv da bliver det i gunstigste Fald kun henved 15%; og det maa dog formodes, at der i en langt større Række Tilfælde kan have været voksne Sønner.

Vil man danne sig et Skøn over de Aarsager, der har ligget bag ved Overdragelserne fra een Fæster til en anden, maa man opstille de angivne Grunde og optælle de Tilfælde, der hører her under:

Aarsag	Antal	%
Død	61	20,5
Alderdom og Svaghed	30	10,4
Efter Begær, godvilligt	7	2,4
	<hr/>	<hr/>
	98	33,3
Afstod, frakom, frasagt	13	4,5
Restance, Armod	51	17,5
Frasat	3	1,0
Ved Dom	4	1,4
Slette Forhold	23	7,9
Rømning	20	6,9
	<hr/>	<hr/>
	114	40,0
Flytning	6	2,1

Dette Skema viser paa en Gang sociale og økonomiske Tilstande paa et Gods, der med Hensyn til Jordens Bonitet langt fra kan siges at være slet stillet; kun ca. $\frac{1}{3}$ af Fæsteoverdragelserne har deres

Rod i naturligt menneskelige Forhold, som Alderdom, Svaghed og Død; den langt overvejende Del skyldes socialt usunde og uheldige Forhold; henved 25 0/0 af samtlige Overdragelser er ganske vist ubegrundede, men selv om disse muligt kunde forskubbe Tallene noget, er de dog under ingen Omstændigheder i Stand til at udslette Billedets mørke Karakter; iøvrigt viser Skifterne ogsaa i disse Tilfælde overvejende negativ Status. Hvad Skæbne, der er blevet Gaardforsidderne til Del, faar man noget Begreb om ved at læse Fæstebrevene paa Huse; man vil her ofte genkende Navnene paa tidligere Gaardfæstere.

Det kunde være interessant at faa at vide, hvorledes Landgildeafgifterne har hvilet pr. Tønde Hartkorn, og om de har tynget forskelligt paa det større og det mindre Hartkorn; ved at omregne Naturalie Ydelserne i Penge efter de varierende Kapitelstakster¹⁾ faar man et Gennemsnitstal paa 12 Rdl. 45 Sk. for en middelstor Gaard paa 7 Tdr., det vil sige ca. 1 Rdl. 75 Sk. pr. Td. Hrtk. aarligt for hele Periodens Vedkommende (heri er medregnet Smaa-Redslerne, der for hver Gaard sættes til 1 Rdl. 32 Sk., idet man i Regnskaberne for Basnæs gerne finder 1 Lam ansat til ca. 5 M., 1 Gaas til ca. 1 M., 8 Sk., 1 Par Høns til ca. 1 M. og 20 Æg til ca. 8 Sk.); om Trykket har hvilet anderledes end dette Gennemsnit paa henholdsvis det større og det mindre Hartkorn, kan man vanskeligt sige noget om med Bestemthed; dels er Afgifterne forskellige mellem Landsbyerne og

1) For Rugs Vedkommende svinger disse omkring 2—3 Rdl.
 „ Bygs „ „ „ 1¹/₂—2¹/₂ „
 „ Havres „ „ „ 1—1¹/₂ „

dels kan uoplyste Forhold have spillet ind. Det kan i denne Forbindelse nævnes, at Statskatterne var overordentlig store, ifølge Falbe-Hansen: „Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne“ tog Staten $\frac{1}{5}$ og Kirken $\frac{1}{10}$ ialt $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ af Kornavlens i aarlig Skat, det vil sige omtrent hele Overskudet.

For nogle af Byernes Vedkommende, f. Eks. Oreby, ses det, at Afgifterne i Naturalier er blevet afløst med Pengesummer. Dette har væsentlig været Tilfældet i Byer, der laa ca. 4—9 km fra Hovedgaarden, og har maaske sin Grund i, at det var besværligt at transportere Naturalier saa langt, og at der spildtes for megen Tid, naar Hovbonden skulde komme langvejs fra; det er saaledes nok af praktiske Grunde, at en Afløsning har fundet Sted, og hvorvidt den har været til nogen Fordel for Bønderne eller Herremanden er vanskeligt at afgøre. I Almindelighed betragtes det som en Fordel for Bønderne, naar det ubestemte Hoveri er blevet afløst af Hoveripenge, men at det ikke altid behøver at være Tilfældet, viser et Eksempel fra 1754, da en Gaardfæster i Lundbye, Morten Hansen, som har betalt Hoveripenge, anmoder om at komme til at gøre Hoveri i Stedet, hvad han ogsaa faar Tilladelse til; desværre gives der ikke nogen nærmere Begrundelse eller Oplysning om Forholdet mellem de Penge, han har betalt, og det Hoveri, han kommer til at gøre. Spørgsmaalet, om hvem der høstede Fordel, naar Landgilden blev afløst af en Pengesum, lader sig heller ikke saa let afgøre; det afhænger bl. a. af Kornprisernes Svingninger. Indtil omkring 1750—53 har det nok været en Lettelse for Bønderne paa Basnæs at præstere Landgilden helt eller delvist i Penge, men da efter denne Tid Korn

Ydelsen nedsættes, synes det i overvejende Grad at være en større Byrde at betale Landgildepenge.

Men hvordan end Afgifterne skulde ydes, saa var de af en saadan Størrelse, at Bonden havde svært ved at betale dem, og Følgerne heraf, Restancer, Armod og Forsættelse har Protokollerne vist. Den unge Karls Fremtidsudsigter var ikke opmuntrende: bundet til sin Hjemstavn vilde han først i en moden Alder, naar han udgik af Rullen, kunde faa Gaard i Fæste, ofte da en slet holdt Gaard med gamle Gældsbyrder, og tit kun under Forudsætning af, at han giftede sig med Formandens Enke og forsørgede hans Børn; og Chancerne for at klare sig igennem var smaa, kun 1 mod 1, for Erfaringen havde vist ham, at omtrent hveranden Gaardmand maatte give op og forlade sin Gaard som en forgældet Mand.

Maaske har Basnæs-Bondens Kaar været forholdsvis haarde, men Undersøgelsen af andre sjællandske Godsers Protokoller giver dog ikke noget væsensforskelligt Indtryk, og man kan derfor betragte Forholdene paa Basnæs Gods som Eksempel paa, hvorledes sjællandske Bønder levede i det 18. Aarhundrede.

Reformer var paakrævet, og da de kom i Aarhundredets Slutning, aabnede de Vejen for det danske Landbrugs Fremgang; — Hoveriets Fastlæggelse, Fællesskabets Ophævelse, Udskiftningen og Udflytning med Overgang til Selveje var Reformer af gennemgribende Betydning for Bonden, og som et naturligt og nødvendigt Led i Rækken kom 20. Juni 1788 den Forordning, der med Rette betegnes som Kronen paa Værket: Stavnbaandets Ophævelse, Bondens Frigørelse.